

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ НОВИХ ФАХОВИХ НАЗВ У ЛЕКСИЦІ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ.

© Гимер Н. О., 2012

У статті проаналізовано особливості вторинної номінації у фаховій мові косметики та косметології. Описано омасіологічний підхід у термінології косметики та косметології, основною метою якого є пошук мовного позначення для точного та чіткого відображення нової реалії вербальними засобами.

Ключові слова: українська мова, фахова лексика, косметика, косметологія, термінологічна номінація, вторинна номінація, семантика, омасіологія.

In the article it was analyzed peculiarities of secondary nomination in professional language of cosmetics and cosmetology. It was described onomasiological approach in terminology of cosmetics and cosmetology, the main purpose of which is a search of linguistic identification for precise and clear reflection of a new phenomenon by verbal means.

Keywords: Ukrainian language, professional vocabulary, cosmetics, cosmetology, terminological nomination, secondary nomination, semantics, onomasiology.

Упродовж останніх років українська фахова лексика стала об'єктом багатьох досліджень, що пов'язано із процесом державотворення та утвердження української літературної мови в усіх сферах державно-політичного та культурного життя суспільства.

У сучасних соціокультурних умовах спостерігаємо використання лексики, пов'язаної зі сферою виробництва косметичних засобів, їх застосування, а також із відповідною науковою галуззю – косметологією.

Медична термінологія була об'єктом лінгвістичного аналізу багатьох науковців. В історичному аспекті її розглядали Г. Дидик-Меуш, В. Німчук, Т. Олещук, О. Олійник, у сучасному – І. Корнейко (радіологічна медицина), Т. Лепеха (судово-медична), Н. Місник (клінічна), О. Петрова (шкірні хвороби) тощо. Вторинну номінацію в системі української медичної термінології досліджував Н. Цісар.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу фахової лексики косметики та косметології. Українські терміни косметики та косметології, утворені внаслідок вторинної номінації, ще не були об'єктом спеціального дослідження. Функціонування цих терміно-одиниць у науковій та науково-виробничій сфері, а також широке використання їх у загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування лексичної системи косметики та косметології.

Мета розвідки – простежити використання лексичних одиниць у фаховій мові косметики та косметології, утворених засобами вторинної номінації, що розвивається на основі їх первісного загального застосування.

Термінологи зазначають, що найменш дослідженими в терміносистемах залишаються питання їхньої системної організації на рівні лексико-семантичної парадигматики, де діють загальномовні закони, однак наслідки їх дії відмінні: у термінології небажана багатозначність, небажана омонімія, синонімія розглядається як вимушене етапне явище.

Термінотворення – особливий процес розумової діяльності людини. У мовознавчій літературі його розглядають здебільшого як складову частину деривації, що має свою специфіку. Це пов'язано з тим, що в науці й техніці спочатку з'являється поняття, яке, закономірно, потребує найменування [6, с. 33]. Тому при творенні термінів пріоритетним є структурно-когнітивний аспект. Творення нового терміна – це реальний процес, який стоїть між автором і реципієнтом. Наявність чи відсутність смислу в назві поняття визначається при взаємодії терміна з тезаурусом реципієнта: термін набуває смислу тоді, коли, сприймаючи його, реципієнт у своїй свідомості формує когнітивне утворення, максимально наближене до авторського [1].

Найважливішим складовим елементом теорії будь-якої науки є поняттєво-термінологічна база, її формування – тривала процедура, що потребує спеціальних розробок і чималих зусиль науковців. Висвітлити процес становлення системи термінів неможливо без виявлення основних способів і засобів побудови її складників, тобто терміноодиниць [2].

Відомо, що творення нових одиниць забезпечують морфологічний та лексико-семантичний способи творення слів. Особливості термінологічного словотворення, на відміну від загального, полягають у використанні обмеженого набору моделей та усвідомленості термінотворення. Акт термінологічного словотворення перебуває в тісному зв'язку із класифікацією понять [4].

Терміни-однослови в досліджуваній термінології творяться двома основними способами – лексико-семантичним і морфологічним у всіх його найбільш поширених в українській мові різновидах.

Лексико-семантичний спосіб (семантична деривація). Частина термінів української термінології косметики та косметології (ТКК) утворена лексико-семантичним способом, тобто на основі наявних у мові лексичних одиниць загальнонавчованої, загальнонаукової чи термінологічної лексики. Семантична деривація передбачає вторинну номінацію, яка в гносеологічному аспекті базується на здатності понять переходити одне в одного й формуватися на основі попередньо пізнаного, одночасно відображаючи нові ознаки дійсності, які виявляються в процесі безперервного пізнання. Саме в актах мовної номінації проходить перетворення понять у лексичні значення. Вторинна номінація як спосіб вербальної реалізації понять є здійсненням певної продуктивної мислительно-мовної діяльності свідомості, яка відбувається під впливом уже закріпленого за даним словом змісту [7, с. 55]. У ТКК лексико-семантичним способом утворені, наприклад, такі терміни: *ШЛІФУВАННЯ* – метод лікування дефектів шкіри (зморшок, рубців, пігментації) шляхом видалення верхніх шарів шкіри [5, с. 89], *ОЧИЩЕННЯ* – процес ефективного видалення косметики, жиру і забруднення з поверхні шкіри [5, с. 51], *ПОКРИВАННЯ* – властивість пудри при нанесенні на шкіру якнайтоншим шаром не просвічувати, закривати і робити менш виразною «фактуру» шкіри, маскувати її недоліки [5, с. 190], *ПРОНИКНІСТЬ* – здатність клітин і тканин поглинати, виділяти, транспортувати речовини різного хімічного походження через клітинні мембрани, стінки судин, клітини епітелію [5, с. 200], *ТОНІЗУВАННЯ* – процес, яким завершують процес очищення, видаляє залишки забруднень, освіжає шкіру і покращує її стан. Сприяє зменшенню пор і робить шкіру більш гладкою [5, с. 77].

План вираження лексем залишається незмінним – модифікується тільки змістовий бік: на основі загальнонавчованого слова *БІЛИЛО*, – а, с. 1. Біла мінеральна фарба, яка не розчиняється у воді. 2. розм. Картина, написана білилом, шляхом метафоричного перенесення значення сформувався косметологічний термін *БІЛИЛО* зі значенням – біла речовина, що застосовується як косметичний засіб для фарбування обличчя [3, с. 51]. У загальнонавчованій лексиці термін *БУКЕТ* уживається у таких значеннях: 1. Пучок зірваних або зрізаних і складених до купи квітів. * Образно. * У порів. 2. Сукупність ароматичних і смакових властивостей, характерних для певних сортів продуктів. 3. с. г. Кущик молодих рослин [3, с. 66]. Саме друге значення, у якому вживається загальнонавчоване слово, засобом метафоричного перенесення стало основою творення косметологічного терміна *БУКЕТ* – це сумарна особливість аромату як гармонічного цілісного запаху, це основний аромат разом з його «оздобленням», з відтінком запаху, який надає аромату своєрідності. Букети бувають

природними, набутими і штучними [5, с. 37]. Таке ж явище спостерігаємо й у творенні косметологічного терміна *НОТА* – це елемент чи відтінок запаху, який характеризується або певним типом запаху (наприклад, квітова нота, нота зелені, пряна нота), або його роллю в складі парфумерної композиції (нота домінуюча, дисгармонійна, додаткова та ін.) [5, с. 69]. Детермінологізоване значення терміна впливає із значення загальноживаного слова: *НОТА* – тон, інтонація голосу, що виражають яке-небудь почуття, ставлення до кого-, чого-небудь. На основі перенесення значення функційної подібності зі значенням загальноживаного слова *ТУШ*, – і, ж. Рідка або суха фарба, дуже стійкого чорного кольору, яка вживається для креслення, малювання пензлем, пером і т. ін.; виготовляється зі спеціальної сажі й клею [3, с. 1277], утворено косметологічний термін *ТУШ ДЛЯ ВІЙ* – виріб декоративної косметики (переважно чорного кольору), призначений для короткочасного забарвлення, потовщення і продовження вій, надання їм об'єму і чіткої форми [5, с. 283].

Для визнання певного терміна семантичним дериватом обов'язково повинні бути встановлені відношення похідності (мотивованості). Мотивованість у цьому випадку семантична. Ономасіологічною ознакою є спільний компонент значення. Ономасіологічна база (формально) відсутня, але є компоненти значення, які відрізняють твірне слово від похідного. По суті, є словотвірне значення, але без формального реалізатора. Для аналізу семантичних дериватів особливо актуальне когнітивно-лінгвістичне розуміння ономасіологічної структури, оскільки воно дає змогу описати асоціативно-семантичні відношення в номінативному процесі та встановити когнітивні механізми назвоутворення. Наприклад, у ТКК: *ЛАК ДЛЯ НІГТІВ* (манікюрний лак) – засіб для манікюру й педикюру, призначений для фарбування нігтів і надання їм блиску; вони є суспензією пігментів, до якої входять первинні і вторинні плівкоутворювачі, пластифікатор. Розчинники й інші допоміжні речовини [5, с. 133], *КОНТУРНИЙ ОЛІВЕЦЬ* – виріб декоративної косметики на жировій основі, що використовується для підфарбовування і підкреслення форми повік, губ і брів [5, с. 116], *РУМ'ЯНА* – виріб декоративної косметики на жировій основі, порошко-подібний або компактний, призначений для надання шкірі обличчя кольору і відтінку [5, с. 239], *ТІНІ ДЛЯ ПОВІК* – виріб декоративної косметики на жировій основі, порошкоподібний або компактний, призначений для підфарбовування шкіри повік з метою надання блиску і виразності очам [5, с. 273].

Метафоричні перенесення значення досить поширені в ТКК і базуються на принципі аналогії. Чим більше компонентів значення збігається з термінованим поняттям, тим більша ймовірність слова стати вербальним виразником цього поняття (у випадку асоціативно-сміслової метафорики).

Українська мова має потужні ресурси для називання понять косметики та косметології, де пріоритетне місце посідає термінологічна деривація. Одним з найпродуктивніших способів творення у фаховій мові косметики та косметології є лексико-семантичний спосіб, в основі якого лежить вторинна номінація. У ТКК цим способом утворено велику кількість власне українських термінів.

1. Васильєва Н. В. Термин / Н. В. Васильєва // *Лингвистический энциклопедический словарь* / под ред. В. Н. Ярцевой. – М., 1990. – С. 508–509. 2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К., 1988. – 256 с. 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. 4. Краев А. Д. Языковая норма и аббревиация / А. Д. Краев // *Теория и практика перевода научно-технической литературы*. – Новосибирск, 1983. – С. 31–32. 5. Мірошніченко С. А. Сучасна енциклопедія макіяжу : 5000 порад візажистів / С. А. Мірошніченко. – Донецьк : ТОВВКФ «БАО», 2005. – 256 с. 6. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К., 1997. – 303 с. 7. Тропіна Н. П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації / Н. П. Тропіна // *Мовознавство*. – 1997. – № 1. – С. 55–63.